

КРЕАТИВІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ

Артемова О.І.

викладач Рівненського економіко-гуманітарного інституту

Сформувати соціально активну, духовно багату особистість неможливо без опанування мовою як засобом спілкування. У зв'язку з цим особливо вагомою є проблема взаємозв'язку мовної освіти і мовленнєвого розвитку учнів. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є вивчення всіх розділів програми на основі мовленнєвої діяльності учнів. В основу змісту неперервної освіти покладена комунікативно-прагматична мета. Це означає, що учні засвоюють мову не як суму лінгвістичних понять, граматичних і правописних правил, а як знаряддя самовираження і спілкування.

Проблема комунікативного підходу (або розвитку мовленнєвої діяльності) не є новою. Вона тісно пов'язана з практичною спрямованістю. Раніше вважалося, що якщо учні успішно засвоюють мову, словниковий склад, фонетичну і граматичну системи, то набуті знання використовують для спілкування. Але на практиці це далеко не так. Засвоєння лінгвістичної теорії ще не означає, що учні набувають комунікативних вмінь, і практичне оволодіння мовою залишається на низькому рівні, зводиться до примітивного повсякденного спілкування чи повної відмови від нього. Діти не вміють зв'язно розповісти побачене і пережите, у них бідний словниковий запас.

Як змінити ситуацію, щоб практична спрямованість у навчанні рідної мови забезпечила формування мовної особистості, що вільно і легко висловлюється за будь-яких життєвих обставин, виявляє високий рівень мовної культури, дбає про якість свого мовлення.

Одним з перспективних напрямів успішного розв'язання цієї проблеми може виступити вдосконалення навчального процесу за рахунок розвитку креативного мовлення школярів.

Креативність - це здібність дитини до творчого розв'язання різних проблем, що виникають у тій чи іншій ситуації певного виду діяльності /Л. А. Венгер, Л. О. Пармонова, М. М. Поддяков та ін./ Креативність є базисною характеристикою молодшого школяра, тому необхідно плідно працювати з учнями початкових класів, бо саме в цьому віці закладаються основи комунікативного виховання. Показником креативності є здібність дитини до створення нового оригінального продукту (в нашому випадку - розповіді, вірша, казки). Слово - перший із засобів творення і тому не дивно, що дитина прагне до самовираження саме у літературній творчості. І якщо ці прагнення підтримати і розвинути, то молодший школяр на все життя збереже любов до рідного слова, здатність побачити, оцінити, емоційно пережити і розповісти іншим про те, що його схвилювало. Креативність - один із найдоступніших і найпривабливіших шляхів, щоб маленька дитина, пізнаючи великий і складний світ навколо себе, могла самоствердитись в ньому, виявити себе як особистість.

В методиці навчання рідної мови, в дослідженнях методистів /В. І. Бадер, Т. А. Брагіна, Л. О. Верзацька, М. С. Вашуленко, Д. М. Кравчук, Т. О. Ладиженська, В. Я. Мельничайко та ін./ доводиться принципова доцільність і можливість формування комунікативно-мовленнєвих умінь Розвиток креативного мовлення

школярів потребує певної перебудови навчального процесу, зокрема, змісту і структури уроків та системи роботи над зв'язним мовленням. Виконання лише вправ не може навчити якісному спілкуванню дітей, знижує пізнавальну активність, їх інтерес до предмету. Учням подобаються ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів, можливість виявляти ініціативу і самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості та творчості. Педагогічна творчість - це продуктивно-перетворююча діяльність педагогів на основі власних, принципово нових ідей, підходів і технологій. Педагог - творець - ерудит, він бачить не лише сьогоднішній день, а й завтрашній і відповідно діє. Варіанти його творчості, творчої діяльності схожі на базис, що саморозвивається. Розвиток креативного мовлення - ключ до розв'язання означеної проблеми. Вчитель, який розвиває креативне мовлення школярів, допомагає розкритися багатству індивідуального світу дитини, що переступила поріг школи, організовує навчальний процес пізнання так, щоб в очах кожного учня не згас вогник допитливості, і навчання стає натхненною, захоплюючою працею. Креативність дає можливість піднести ефективність уроку, запровадити нові форми і методи роботи, які забезпечують і успішне засвоєння певного теоретичного матеріалу та вироблення практичних навичок, і активізують пізнавальну активність учнів, спонукають їх до творчого пошуку, самостійного дослідження, формують стійкий інтерес до навчальної дисципліни. Відомо, що позитивних результатів можна досягти в навчанні лише тоді, коли дитина з великим задоволенням буде ходити до школи, де навчання принесе їй велику радість, створить психологічний комфорт. Саме розвиток креативного мовлення сприяє емоційному забарвленню уроку, забезпечує активний темп, повний контакт, атмосферу доброзичливості й активної творчості, співпраці з учнями.

Організувати розвиток креативного мовлення дає можливість інтеграція словесної творчості з різними видами діяльності дитини (грою, музикою, малюванням, драматизацією). У навчально-виховному процесі найголовніше - домогтися повного злиття різних видів емоційно-образної та предметно-практичної діяльності; прагнути, щоб словесна творчість доповнювалася, увиразнювалася графічною, пісенною, танцювальною, внаслідок чого активізувалися б пізнавальні можливості учнів. Розігрування коротеньких сцен на різну тематику - це також один із ефективних видів творчої роботи. Гра-драматизація - цікавий різновид театралізованого дійства. За допомогою засобів емоційної виразності (інтонації, міміки, жестів, характерних рухів, пози, ходи) успішно формується креативне мовлення. Народна пісня та поетичні твори настраюють учнів на механізм українського мовлення

Проілюструємо це прикладами. Так, на підсумковий урок за творчістю Лесі Українки на тему: "Лесина доля була незвичайна" приходять Мавка, Лісовик, Лукаш із "Лісової пісні", і розігрується сценка пробудження природи і Мавки від зимового сну. Діти

одягнені в костюми. Все це сприяє емоційному забарвленню уроку, дає можливість створити святковий настрій і, разом з тим, використати навчальні, виховні і розвивальні можливості уроку. Діти активно працюють, виразно читають вірші, розповідають про поетесу.

На уроці української мови при вивченні теми "Багатозначні слова - прикметники" ми використовуємо вправу, де з'ясовуємо, яке значення має прикметник "білий" у сполученні з різними іменниками: білий гриб, біле вугілля (вода), білий сніг, білі ночі, білий чуб, біле обличчя. Тоді пропонуємо послухати вірш, в якому теж вжитий прикметник "білий", і звертаємо увагу на образні слова, які використав автор для змалювання словесної картини. Після прослуховування і бесіди за прочитаним пропонується написати твір - мініатюру, поділитися враженнями від почутого, побаченого в природі, висловити свої думки.

Білий день дарує білу ласку?
І розповідає білу казку:
В пишних білих платтях балерини -
Молоденькі сосни та ялини.
Не впізнати яблуні та вишні -
Це ж весільні наречені вийшли.
У біленьких чепурних хустинках
Мовби помолодшали будинки.

Під ногами біле покривало,
Небо й те молочно-сивим стало.
Де я? В царстві Білої лілеї?
Ні! Це іній розпушив алеї.
Кожна гілка в білому намисті,
А навколо чисто, урочисто.
Довелося вам ходити в той вечірній час,
Коли зірочки-сніжинки падають на вас?
Коли м'яко осідає пелена,
Ніби небо розстеляє сувій полотна,
Так приємно огортає сніговий завій,
Світ чарівний виглядає з-під пухнастих вій.
Ані вітру, ні морозу - у природі штиль,
І цілує вас в обличчя тиха заметіль.

Вже традиційними в нашій практиці стали уроки уяви, фантазії, творення казки, в основі яких лежать враження від природи. Тому у першій половині такого спареного уроку переважає екскурсія, а у другій - розвиток мовлення. Означені уроки ми проводимо за такими темами:

1. Складання розповіді за планом і опорними словами "Осіnnий сад".
2. Твір-опис на основі власних спостережень "Калина у осінньому вбранні".
3. Складання казки за уявою "Як подорожує краплина води" або "Що мені розповіла краплина роси".
4. Твір -опис за картиною І. Левітана "Золота осінь".
5. Твір на основі власних спостережень "Зимова казка" або "Подорож сніжинки".
6. Твір "Один день зимових канікул".
7. Твір "А на порозі вже весна" і т. д.

Одним із творчих завдань, на наш погляд, є складання буріме. Робота ця проводиться не для того, щоб виростити юних поетів, а щоб благороднішим, добрішим, чуйнішим стало кожне дитяче серце, щоб діти відчули красу слова, мови, щоб розвинули своє мовлення, мислення.

Ефективною формою розвитку креативності на уроках є складання казок. Так, при вивченні теми "Голосні і приголосні звуки" діти складають казку про те, як звуки сперечалися, хто з них найважливіший. Найгаласливіших відібрали і назвали "голосними". Під час вивчення теми "Відмінювання іменників" склали казку про відмінки. Наприклад, Орудний відмінок керував графовим військом, він трішки не дочував і завжди перепитував. "Ким? Чим? Питаєте керую?"

Корисною і цікавою формою роботи на уроках є використання фольклору українського народу, загадок, прислів'їв, веселинок, скоромовок, дитячих віршів і пісень. Це багатющий матеріал, який діти легко сприймають, швидко запам'ятовують, виразно читають. Приділяється увага також роботі над виразним читанням різножанрових творів - віршів, байок, казок. А в результаті, як підсумок цієї роботи - конкурс на краще читання вірша, байки, кращого казкаря, творче переказування.

Наведемо приклади творчого застосування знань. Після опрацювання тексту вірша М. Підгірянки "На волі" діти розповідають про те, як могла скластися доля пташки далі, якби дівчинка не виявилась доброю і співчутливою. Пізніше прослуховують платівку "Голоси птахів у природі", співвідносять з відповідними ілюстраціями птахів на дошці. І після підсумкової бесіди, в якій відмічаємо, які радісні і неповторні пісні в кожного птаха і що птахи - окраса нашого життя, пропонуємо дітям скласти оповідання "Як живеться птахам на волі".

При вивченні народної пісні "Ходить гарбуз по городу" застосовуємо творче переказування. Діти розповідають про городні рослини, які не згадуються в пісні, про городину, яку вони вирощували самі.

Розвивати творчість, стимулювати активне мовлення учнів, поглиблювати знання, закріплювати вивчений на уроках матеріал дають можливість різноманітні граматичні ігри та цікаві вправи. Наприклад, дидактичні ігри створюють бадьорий настрій, бажання вчитися. Рольова гра розвиває здібність школярів, прищеплює вміння приймати правильні рішення. Вікторина дає можливість швидше і повніше відповісти на поставлені запитання. Вікторина - це конкурс. Щоб урок був цікавим і ефективним, на його різних етапах використовують кросворди за темою уроку чи розділу. Кросворд, з одного боку, вносить в урок елемент гри, а з іншого - сприяє глибшому засвоєнню вивченого. Дуже люблять учні грати у гру "Мозкова атака", методика якої запозичена з телевікторини "Що? Де? Коли?". Одержавши запитання чи завдання, учні протягом однієї хвилини висловлюють різноманітні гіпотези, дискутують, віддаючи перевагу тій чи іншій ідеї, а по закінченні часу пропонують свою відповідь як єдине рішення. На уроках закріплення пройденого матеріалу доречно працювати дітям динамічними парами. Одержавши картку, двоє учнів завдання виконують спільно, один пояснює, інший слухає, запитує, висловлює своє розуміння.

Ще однією цікавою формою розвитку креативного мовлення є те, що вчитель використовує на уроках традиції, звичаї, обряди українського народу, які пов'язані з народним календарем і на які так багатий наш народ. Народні звичаї завжди були мудrimi вчителями і порадиниками, тому доброю нагодою є уроки, на яких використана народна педагогіка. Це дає можливість дітям відчути тепло перших великодніх стежин, відгомін різдвяних колядок і щедрівок, легіт купальських вечорів і красу старовинної хати з лелечим гніздом, легкий скрип ще сонного колодязя. На свято Андрія у нас на уроці спечена калина, прибрана стрічками, подарунками. А на свято Миколая приходять ангели і сам Миколай і т. д.

Враження від побаченого дають дітям можливість говорити, висловлювати свої думки, почуття, одним словом - розвивати креативне мовлення.